

La revolució de l'accés obert (open access)

És raonable que un investigador hagi de pagar —centenars o, fins i tot, milers d'euros— per publicar resultats de la seva recerca en una revista científica a la qual cedeix en exclusiva els drets d'ús i d'exploració de l'article, i que, per aconseguir-ne la versió definitiva, hagi de tornar a pagar? És raonable que la societat financi gran part de la recerca i que els resultats obtinguts no estiguin a l'abast de tothom de manera gratuïta i sense restriccions? Per estrany que pugui semblar, aquesta és la realitat o ho ha estat fins fa poc. Moltes revistes biomèdiques cobren als investigadors per revisar i publicar els seus treballs, i tornen a cobrar a les biblioteques i als subscriptors per accedir a la versió en paper o electrònica de la revista. Com hem pogut arribar a aquesta situació?

Les editorials són empreses i fer negoci és un dels seus objectius. Això és lícit i també necessari perquè puguin sobreviure i per a la prosperitat econòmica del model social vigent. El problema és que de vegades això té conseqüències indesitjables. Una és, per exemple, la desigualtat en l'accés a la informació científica actualitzada per part d'investigadors de diferents països, o de diferents institucions dins d'un mateix país. El nombre de revistes ha crescut un 7 % anual des de fa dècades (n'hi ha més de trenta mil només de biomedicina a tot el món), i els costos de les subscripcions han arribat a nivells prohibitius, fins i tot per a les institucions acadèmiques amb més recursos econòmics. Com una alternativa, i potser també com a conseqüència d'aquest fet, va néixer el moviment *accés obert* (AO). I ho va fer en un moment en què la societat ja disposa d'una eina que ho ha canviat tot: Internet. El moviment AO neix oficialment el 2001 i des d'aleshores s'ha estès com una taca d'oli. L'AO no s'ha de confondre amb l'accés lliure. Aquest es refereix exclusivament a la gratuïtat de l'accés al text complet dels articles, mentre que l'AO té més

a veure amb la conservació del dret d'ús dels articles pels autors mateixos, encara que l'objectiu final és aconseguir, a més, un accés en línia, immediat, permanent i també gratuït, al text complet dels articles científics.

Els darrers deu anys, els objectius de l'AO han quedat plasmats en tres declaracions (Budapest, Bethesda i Berlín), que han signat institucions com el Consell de Recerca Europeu, el del Regne Unit i, al nostre estat, el CSIC, l'Institut Carlos III, la Biblioteca de Catalunya i moltes universitats. L'any 2000 es va crear la *Public Library of Science* (PloS), que fins ara ha produït set revistes d'AO (de les quals
.....
«ALGUNSDIFENSORSDELSISTEMA TRADICIONAL DE PUBLICACIONS PENSEN QUE L'AO DIFICULTA LA REVISIÓ PER EXPERTS (PEER REVIEW), PERÒ EL CERT ÉS QUE ÉS TANAPLICABLEALESREVISTESD'AO COM A LES TRADICIONALS.»
.....

PLoS One n'és la més emblemàtica), i també *PubMed Central* (<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc>), una mena de dipòsit digital general que proporciona accés en línia a moltes revistes AO. Altres iniciatives que promouen l'AO són *Open Archives Initiative* (<http://www.openarchives.org>), o *Biomed Central* (<http://www.biomedcentral.com>). Un directori de les revistes catalanes en AO es pot trobar a (<http://www.raco.cat>). Alternativament, moltes revistes tradicionals ofereixen també els continguts en AO, o bé immediatament o bé després d'un període d'embarcament, normalment a partir de sis a dotze mesos de la publicació. A banda de les revistes d'AO (aquesta és l'anomenada *via daurada* de l'AO), moltes institucions disposen ja de repositoris o dipòsits digitals amb les versions electròniques dels

articles que publiquen els seus investigadors (autoarxiu), que passen a ser d'accés obert i gratuït (*via verda*). N'hi ha més de mil sis-cents, i es poden trobar a (<http://www.openoan.org>). Algunes agències públiques no donen ajuts a institucions que no disposin d'un dipòsit digital propi.

Alguns defensors del sistema tradicional de publicacions pensen que l'AO dificulta la revisió per experts (*peer review*), però el cert és que és tan aplicable a les revistes d'AO com a les tradicionals. I respecte a la qüestió de si les revistes d'AO poden ser sostenibles econòmicament, el fet que avui hi hagi més de cinc mil publicacions en AO (<http://www.doaj.org>) demostra que ho poden ser. Algunes obtenen finançament dels autors mateixos, de les societats científiques, dels organismes públics, de donacions privades i de la publicitat, i també hi ha models híbrids, com ara les revistes tradicionals, que permeten que els autors paguin per publicar els seus articles en obert.

Finalment, si conceptualment el moviment AO és tan irresistible, per què no s'ha imposat encara? Un factor pot ser la pressió de les editorials, un altre el desconeixement del que és l'AO, i un altre la inèrcia i la resistència al canvi per part del col·lectiu d'investigadors. Les revistes com ara *Nature*, *Science* i *Cell* encara són les preferides pel gruix d'investigadors. El prestigi que tenen és el seu punt fort. Però moltes són conscients de la revolució que ve i ja s'estan posant les piles per adaptar-s'hi. El moviment AO posarà fi a la manera tradicional de comunicar la ciència? |

Jordi Barquimero
Laboratori de Teràpia Gènica i Cel·lular de
l'Institut de Recerca de l'Hospital Universitari
Vall d'Hebron